

Вишња Милекић*

Примљено: 11. 01. 2014.

УДК: 343.3/.7

Прегледни научни чланак

ПРОДУЖЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Аутор у раду даје анализу конструкције продуженог кривичног дела, као једног од облика привидног реалног стицаја, који је настао у судској пракси, а да позитивним законодавством није била регулисана, што је довело до различитих схватања у погледу услова за њену примену. Обрађени су и настао и историјски развој продуженог кривичног дела, теоријска схватања, позитивноправна решења, тј. обавезни и факултативни услови примене, кажњавање, као и оправданост и критике овог института. Примена конструкције продуженог кривичног дела се највише оправда разлозима процесне економије, док се као основна критика истиче чињеница да се на овај начин неоправдано наирађују учиниоци већег броја кривичних дела.

Кључне речи: продужено кривично дело, привидни реални стицај, временски континуитет, истовременост оштећеног, кажњавање

1. УВОДНА ИЗЛАГАЊА

У кривичном законодавству Србије продужено кривично дело се веома дуго појављује као један од најспорнијих института, с обзиром на то да се у кривичноправној теорији и судској пракси његов појам веома различито схвата, па се идентичне ситуације некада посматрају као реални стицај кривичних дела, а некада као једно продужено кривично дело. Као најважније последице тога се јављају разлике у висини, а понекад и врсти, изречене казне.¹ Продужено кривично дело је конструкција која је настала и развијала се у судској пракси иако у позитивном законодавству није била уређена. Разлог тога су били проблеми са

* Сарадник у настави, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

¹ Ј. Бутуровић, *Продужено кривично дело*, Привредна штампа, Београд, 1980, 5.

којима се сусретала судска пракса у вези са доказивањем и одмеравањем казне за читаву серију истоврсних кривичних дела учињених од стране једног лица.² Временом у теорији и судској пракси су се формирали критеријуми који морају бити испуњени да би се применио институт продуженог кривичног дела. Међутим, како је судска пракса била склона употреби овог института, раширила је његову примену и преко критеријума који су формиран у теорији, што је довело до неусклађености у самој судској пракси и до неједнаког поступања са окривљенима.³ Поред нашег, само мањи број кривичних закона изричито предвиђа институт продуженог кривичног дела и услове потребне за његово постојање, као на пример закони Хрватске, Босне и Херцеговине, Италије, Грчке, Бугарске, Румуније, Пољске, Бразила, итд.⁴

2. НАСТАНАК И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПРОДУЖЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Продужено кривично дело као институт кривичног права јесте историјска категорија. Међутим, овај институт нису познавала права робовласничких држава, ни канонско средњовековно право, као ни законодавства средњовековних држава. О овој проблематици први су почели да расправљају глосатори и постглосатори, што се јавило као реакција на немогућност примене система кумулације казни у свим случајевима, нарочито када је требало применити смртну казну, која се по својој природи није могла кумулирати.⁵ Основе учења о продуженом кривичном делу је поставио Бартолус де Сасоферато, који је за његово постојање захтевао више временски повезаних кривичних дела извршених са истим циљем, која се кажњавају као једно дело. Ово учење даље развија Проспер Фаринациус, који могућност примене института продуженог кривичног дела проширује и на кривична дела за која није била предвиђена смртна казна.⁶ Прву потпуну дефиницију продуженог кривичног дела дао је Фојербах, а иста је касније била

² В. Јакулин, *Продужено кривично дело*, Правни живот: часопис за правну теорију и праксу, 9/2009, 741.

³ *Ibid.*

⁴ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006, 599.

⁵ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 15-16.

⁶ Ј. Таховић, *Продужено кривично дело*, Југословенска адвокатура, 5-6/56; Наведено према: Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 17.

основ за одређивање овог појма у немачкој теорији кривичног права, као и у теорији неких других земаља.⁷

Српско средњевековно кривично право не познаје опште институте, па самим тим ни институт продуженог кривичног дела.⁸ Појам продуженог кривичног дела садржи Казнителни законик за Књажевство Србију од 29. марта 1860. године, где је у параграфу 70 прописано: „Ко се реши да чини једног истог вида злочинства или преступљења, која се скупа имају сматрати као извршење оне исте напред учињене решености; исто тако ко вишеструко преступи један исти пропис закона делима која се скупа имају сматрати као последица једног истог из нехата (небрежења) учињеног дела, то се таква дела као саставне чести и по томе као једно (продужено) злочинство или преступљење казнити имају, при чему продужење и број дела узеће се као отежавајућа околност“.⁹ Из ове одредбе се може закључити да је продужено кривично дело једно кривично дело састављено из више дела, да се састоји из дела која су учињена са умишљајем, која су обухваћена јединственим умишљајем (исте унапред учињене решености), или из дела учињених из нехата, и да се ради о истим кривичним делима.¹⁰ Продужено кривично дело није било предвиђено Кривичним закоником из 1951. године, као ни Основним кривичним законом, док се у процесном законодавству помињао овај институт, и то у Закону о кривичном поступку из 1953. године у Изменама и допунама из 1959. године, Закону о кривичном поступку из 1976. године и Закону о кривичном поступку донетом 28. децембра 2001. године, у одредбама о понављању поступка.¹¹ Први пут у домаћем кривичном законодавству појам продуженог кривичног дела дат је одредбом чл. 61 Кривичног законика Србије.¹² Новина овог решења је што је у Кривичном законiku Србије предвиђено продужено кривично дело као законска конструкција, с обзиром на то да је у кривичном законодавству Републике Србије

⁷ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 18.

⁸ *Ibid.*, 19.

⁹ Д. Николић, *Продужено кривично дело*, Билтен Окружног суда у Нишу, бр. 22/2006.; доступно на: <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/30945>; приступ: децембар 2013.

¹⁰ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 19.

¹¹ Д. Николић, *op.cit.*

¹² Б. Чејовић, *Кривично право*, Досије, Београд, 2006, 253.

до 2006. године оно сматрано институтом судске праксе,¹³ који се користио ради решавања практичних проблема на које се наилазило у пракси.

3. ОБЈЕКТИВНО И ОБЈЕКТИВНО-СУБЈЕКТИВНО СХВАТАЊЕ ПРОДУЖЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Код продуженог кривичног дела као облика привидног реалног стицаја јавља се већи број проблема и спорова и у теорији и у пракси. Поједини аутори не прихватају општи појам продуженог кривичног дела и истичу да је основни циљ овог института изигравање закона и неоправдано поговдавање учиниоца, с обзиром на то да се узима да постоји само једно, а не више кривичних дела.¹⁴ Ипак, правна теорија и судска пракса су углавном сагласне у томе да се овде ради о једном кривичном делу, а проблем је настао када је требало одредити који је тај моменат који повезује поједина кривична дела у једно продужено кривично дело, па су тако настала и разна мишљења о томе, која се могу разврстати у објективну и објективно-субјективну теорију продуженог кривичног дела.¹⁵

У српској литератури владајуће схватање представља објективна теорија, према којој се за продужено кривично дело углавном захтевало постојање три услова: 1. истоветност или истоврсност кривичних дела; 2. временски континуитет и 3. истоветност оштећеног. Око трећег услова је међу присталицама објективне теорије постојао спор, јер су неки уместо њега захтевали да све радње обухваћене продуженим кривичним делом представљају јединствену континуирану делатност која чини једну природну целину.¹⁶ Закључци Саветовања у Врховном суду Југославије од 1965. године не само да су извршили велики утицај на судску праксу у правцу прихватања објективне теорије, него нису захтевали ни истоветност оштећеног као обавезан услов постојања продуженог кривичног дела, већ „да дело представља јединствену целину са становишта обичног, животног и логичног резоновања“.¹⁷

¹³ С. Никитовић, *Продужено кривично дело у новом КЗ Србије*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, бр. 2/2011, 93.

¹⁴ З. Стојановић, *Коменшар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012, 272-273.

¹⁵ Н. Срзенић, А. Стајић, Љ. Лазаревић., *Кривично право СФРЈ*, општи део, Савремена администрација, Београд, 1978, 201.

¹⁶ З. Стојановић, *Кривично право*, општи део, Правна књига, Београд, 2012, 218.

¹⁷ *Ibid.*

Према објективно-субјективној теорији, поред објективних елемената за постојање продуженог кривичног дела, захтева се и постојање субјективног момента код учиниоца, а он се састоји у јединственом умишљају (одлуци, циљу или мотиву), који повезује сва поједина кривична дела. Међутим, нема сагласности међу присталицама ове теорије када треба одредити у чему се јединствени умишљај састоји.¹⁸ По једнима, за постојање јединственог умишљаја је потребно да су сва дела у свим њиховим битним цртама претходно обухваћена умишљајем учиниоца, као и да постоји умишљај у односу на укупну последицу продуженог кривичног дела. По другима, то може бити тзв. *продужени умишљај*, где учинилац своје континуирано деловање заснива на ономе што је већ урадио, тако што се стално надовезује на првобитну одлуку, обнавља је и проширује на нова дела.¹⁹

4. КОНЦЕПЦИЈА ПРОДУЖЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРЕМА ОДРЕДБИ ЧЛ. 61 КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

Према важећем Кривичном закону, продужено кривично дело чини више истих или истоврсних кривичних дела учињених у временској повезаности од стране истог учиниоца, која представљају целину због постојања најмање две од следећих пет околности: истовестности оштећеног, истоврсности предмета дела, коришћења исте ситуације или истог трајног односа, јединства места или простора извршења дела или јединственог умишљаја учиниоца.²⁰ Дакле, за постојање продуженог кривичног дела потребно је да се кумулативно испуне три услова, а за постојање трећег услова неопходно је остварење најмање две од пет у Законику наведених околности.

а) ИСТОВЕСТНОСТ ИЛИ ИСТОВРСНОСТ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Први услов за постојање продуженог кривичног дела је извршење више истих или истоврсних кривичних дела, што се процењује према правној квалификацији. Дакле, мисли се на правну истовестност или истоврсност, која

¹⁸ Н. Срзенић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *op.cit.*, 201.

¹⁹ З. Стојановић, *Кривично право*, 219.

²⁰ Кривични законик, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12 и 104/13 (у даљем тексту: КЗ), чл. 61 ст. 1

постоји када је у питању основни, квалификовани или привилеговани облик неког кривичног дела.²¹ При том је услов да се ради о истим или истоврсним делима дат алтернативно, што значи да дела треба да буду или иста или истоврсна, и да, ако се утврди да су иста, не треба утврђивати да ли су истоврсна и обратно.²² Иста дела би постојала, на пример, ако учинилац изврши три дела обичне крађе, а истоврсна ако учинилац изврши два дела обичне крађе, једно дело тешке крађе и једно дело ситне крађе, утаје или преваре. Сродна кривична дела, као што су, на пример, крађа и утаја, не могу сачињавати продужено кривично дело.²³ Било је раније и схватања да је, поред правне, потребно и постојање фактичке истоветности или истоврсности, која се огледа у томе да сва дела буду извршена на један исти начин. Тако, два кривична дела крађе не би могла да чине једно продужено кривично дело крађе ако је учинилац приликом извршења првог дела користио подешен кључ, а приликом другог обио врата.²⁴ Поједини судови бивше Југославије су захтевали и постојање фактичке истоветности, односно, истоврсности да би се применила конструкција продуженог кривичног дела.²⁵ Данас се захтева само постојање правне истоветности или истоврсности.

Поставља се и питање да ли у састав продуженог могу ући покушана кривична дела, као и да ли нека дела која улазе у његов састав могу бити покушана а нека свршена? Сматра се да услов истоврсности не представља сметњу да у састав продуженог кривичног дела уђу различити облици остваривања кривичног дела, нпр. покушано и свршено кривично дело.²⁶ Тако се у судској пракси наилази на став да је за конструкцију свршеног продуженог кривичног дела без значаја је да ли су неке од кривичних радњи остале у покушају.²⁷ У образложењу ове одлуке је објашњено да је у првостепеном поступку учињена битна повреда кривичног закона на штету оптужених, с обзиром на то да је првостепени суд, упркос постојању услова да и радње учињене на штету двојице оштећених које су остале у покушају, уђу у састав

²¹ З. Стојановић, *Кривично право*, 221.

²² Д. Николић, *op.cit.*

²³ Д. Симоновић, *Кривична дела у српској легислативи*, Службени гласник, Београд, 2010, 66-67.

²⁴ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 89-90.

²⁵ *Ibid.*, 97.

²⁶ З. Стојановић, *Коментар...*, 278.

²⁷ Пресуда Окружног суда у Београду Кж.1307/01 од 05. октобра 2001. године; извор: Paragraf Lex

продуженог кривичног дела тешке крађе учињене од стране сваког од оптужених, исте огласио кривим за кривично дело тешке крађе у продуженом трајању и за два кривична дела тешке крађе у покушају. Ово стога што за конструкцију продуженог кривичног дела није сметња што су неке од кривичних радњи које улазе у његов састав остале у покушају, као у конкретном случају, јер се тада продужено кривично дело квалификује према најтежем облику кривичног дела које је извршено. Домаћа судска пракса је увек била јединствена у томе да у састав продуженог кривичног дела могу ући и свршена и покушана дела.

6) ВРЕМЕНСКИ КОНТИНУИТЕТ

Временски континуитет је други обавезни услов за постојање продуженог кривичног дела. Дакле, потребно је да више одвојених истих или истоврсних радњи представљају једну временски континуирану целовиту криминалну делатност, тј. да је више кривичних дела извршено у релативно краћим временским размацима тако да чине једно кривично дело.²⁸ Међутим, ови временски размаци нису одређени ни у теорији ни у пракси,²⁹ али се истиче да треба да буду што краћи јер је неопходно да свако следеће дело које је у саставу продуженог неминовно произлази из претходног.³⁰ Временски размак између појединих дела не мора бити исти, али треба нагласити да што је размак дужи, то има мање основа за примену овог института.³¹ Између свих дела мора постојати временски размак који их чини засебним делима, који не сме бити ни толико дуг да би се изгубио временски континуитет, нити толико кратак да нема временског размака него само вршења радње једног кривичног дела која дуго траје.³²

Што се тиче овог услова пракса је веома шаренолика, па се може радити о различитим временским размацима. Некада могу бити кратки, тако да се све радње изврше у току једне ноћи, а некада и врло дуги, па се сматра да могу трајати и годину дана, тако да питање временског континуитета треба решавати у

²⁸ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 103.

²⁹ Д. Николић, *op.cit.*

³⁰ С. Никитовић, *op.cit.*, 94.

³¹ З. Стојановић, *Кривично право*, 221.

³² Д. Николић, *op.cit.*

сваком конкретном случају.³³ Временски континуитет зависи и од саме природе кривичних дела, па је разумљиво да ће он бити краћи код, на пример, крађе, него код утаје пореза, с обзиром на то да се порези и доприноси углавном плаћају на годишњем нивоу. Временски размаци не морају бити једнаки, али је то некад нужно, као код кривичног дела пореске утаје.³⁴

Врховни суд Југославије у једној од својих одлука није прихватио да је остварен временски континуитет, а самим тим ни обавезан услов за постојање продуженог кривичног дела крађе, када је учинилац прву крађу извршио у једној продавници, а тек после петнаест дана у другој продавници истог предузећа извршио другу крађу истоверних ствари и на штету истог оштећеног.³⁵ У другој одлуци Врховни суд Југославије је нашао да је остварен временски континуитет код кривичног дела самовлашћа у случају када је оптужени самовољно прибављао право својине и државине на земљишту за које је сматрао да му припада и то први пут према два а други пут, након осамнаест дана, према других седам лица.³⁶ Дакле, временски размак од петнаест дана није био довољан за постојање временског континуитета када је у питању кривично дело крађе, али је временски размак од осамнаест дана био довољан када је у питању кривично дело самовлашће.³⁷

Међутим, у одлуци Окружног суда у Нишу је наведено да је окривљени извршио кривично дело крађе у продуженом трајању, када је два пута у размаку од месец дана ушао у зграду војне болнице одузимајући из канцеларије новчанике са новцем. Суд је нашао да је у конкретном случају временски размак од месец дана, кратак временски период, те да је дело извршено у временском континуитету.³⁸ У другој одлуци Окружни суд у Нишу је нашао да се, иако је оптужени оглашен кривим да је извршио лакши и тежи облик кривичног дела недозвољено држање оружја, не ради о продуженом кривичном делу, већ о стицају, с обзиром на то да дела нису извршена у временском континуитету и не

³³ Д. Јовашевић, *Продужено кривично дело у теорији и пракси*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, бр. 12/1996, 501.

³⁴ Д. Николић, *op.cit.*

³⁵ Пресуда Врховног суда Југославије Кж. 161/58 од 11. фебруара 1959. године; Наведено према: Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 110.

³⁶ Пресуда Врховног суда Југославије Кж. 51/67 од 08. маја 1967. године; Наведено према: Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 113-114.

³⁷ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 114.

³⁸ Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 993/2007 од 26. јуна 2007. године; извор: Paragraph Lex

представљају целину. Наиме, из исказа оптуженог Суд је утврдио да је он пиштољ набавио почетком октобра 2002. године, а аутоматску пушку је држао и носио дана 15. септембра 2002. године, дакле друго дело је извршио најмање петнаест дана пре извршења првог кривичног дела. По налазу Суда, овај временски размак у конкретном случају не представља временски континуитет, а како нису испуњени ни други ислови за постојање продуженог кривичног дела, у питању је стицај кривичних дела.³⁹

Може се закључити да је фактичко питање када ће овај услов бити испуњен и да је то некада јако тешко утврдити. Ипак, временски интервал између извршених дела није могуће унапред одредити, јер то зависи од природе дела и начина и услова њиховог вршења.⁴⁰ Имајући у виду проблеме фактичке природе, различитост у схватањима судова поводом питања када је овај услов испуњен, а када не – може се донекле и разумети.

в) ЗАХТЕВ ДА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРЕДСТАВЉАЈУ ЦЕЛИНУ

У теорији и пракси се сматра да је овај услов најсложенији с обзиром на чињеницу да треба да се испуне најмање две од пет у закону наведених околности да би се сматрало да је он остварен.

ИСТОВЕТНОСТ ОШТЕЋЕНОГ

Истоветност оштећеног је услов који је створила немачка наука кривичног права, одакле га је преузела српска старија наука.⁴¹ Оштећени може бити физичко или правно лице, а такође може постојати и више лица на страни оштећеног. Пракса врховних судова бивше Југославије није била уједначена по питању овог услова, неки судови су сматрали да је то обавезан услов, а други да је факултативан.⁴² Врховни суд Србије је захтевао истоветност оштећеног код свих кривичних дела и тиме знатно сузио могућност примене института продуженог

³⁹ Пресуда Окружног суда у Нишу К. 116/2006 од 13. априла 2007. године; Билтен Окружног суда у Нишу бр. 27/2008; доступно на: <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/29235>; приступ: децембар 2013.

⁴⁰ М. Бабић, *Конструкција продуженог кривичног дела*, Правна ријеч бр. 15/2008, 421.

⁴¹ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 140.

⁴² Д. Николић, *op.cit.*

кривичног дела, нарочито код имовинских деликата. Резултат је био неједнака правна заштита истих вредности, јер ако учинилац врши крађе на истом паркингу из возила различитих власника, постојаће стицај кривичних дела, а ако су у питању возила истог власника, постојаће једно продужено кривично дело.⁴³ Из тог разлога је на Седници Кривичног одељења Врховног суда Србије 1971. године заузет став да је ипак изузетно дозвољена могућност постојања продуженог кривичног дела и када нема истоветности оштећеног.⁴⁴

Иако су постојали различити ставови у теорији и пракси по питању овог услова, КЗ отклања ту дилему, сврставајући истоветност оштећеног у факултативне услове за постојање конструкције продуженог кривичног дела. Међутим, ово је обавезан услов када су у питању кривична дела уперена против личних добара човека, нпр. против живота и тела, части и угледа, слободе итд., тако да се не може применити конструкција продуженог кривичног дела ако је учинилац извршио више кривичних дела отмице, силовања итд. према различитим лицима.⁴⁵ То је изричито прописано одредбом чл. 61 ст. 2 КЗ: „Кривична дела управљена против личности могу чинити продужено кривично дело само ако су учињена према истом лицу“.

Тако је Општински суд у Нишу нашао да више кривичних дела напада на службено лице у вршењу службене дужности извршених у односу на три различита лица не могу чинити продужено кривично дело с обзиром на то да се ради о кривичним делима која су управљена против личности.⁴⁶

ИСТОВРСНОСТ ПРЕДМЕТА ДЕЛА

Иако је одредба чл. 61 КЗ у погледу овог услова критикована као нејасна, јер не прецизира да ли се мисли на заштитни објект или објект радње кривичног дела, ипак се сматра да је у питању објект – предмет радње кривичног дела.⁴⁷ Истоврсност предмета значи да је радња извршења предузета на објектима који су исте врсте. Истоврсност кривичних дела не значи нужно и остварење овог услова,

⁴³ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 150.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ З. Стојановић, *Кривично право*, 219.

⁴⁶ Пресуда Општинског суда у Нишу К. 1403/06 и пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 1871/09, Билтен Окружног суда у Нишу бр. 31/2009; доступно на: <http://www.propisiononline.com/Practice/Decision/31702>; приступ: децембар 2013.

⁴⁷ Д. Николић, *op.cit.*

јер иако истоврсна кривична дела имају исти заштитни објект, радња се не предузима увек на предмету исте врсте.⁴⁸

У пракси врховних судова бивше Југославије „јединство повређеног правног добра“ се у неким одлукама уноси у сам појам продуженог кривичног дела, тј. узима се као нужан услов његовог постојања, док се у другим одлукама сврстава у факултативне услове, а у великом броју одлука се не убраја ни у једне, ни у друге.⁴⁹ КЗ из 2006. године истоврсност предмета дела, сврстава у факултативне услове, иако га не одређује прецизно.

Тако се у одлуци Окружног суда у Шапцу наводи да када оптужени учини више истих кривичних дела у кратком временском континуитету између којих постоји јединство јер се ради о истоврсности предмета дела и начина извршења, с обзиром да је окривљени улазио у путничка возила оштећених и иста стављао у погон, одвозио их, при чему су предузете радње повезане и јединственим умишљајем учиниоца да одузета возила употреби за вожњу, ради се о једном продуженом кривичном делу крађе возила из чл. 174 КЗ РС.⁵⁰ Затим, у одлуци Окружног суда у Нишу се наводи да ће истоврсност предмета постојати ако се кривично дело крађе врши обијањем аутомобила и одузимањем радио ЦД плејера и осталих ствари које се налазе у возилима.⁵¹

КОРИШЋЕЊЕ ИСТЕ СИТУАЦИЈЕ ИЛИ ИСТОГ ТРАЈНОГ ОДНОСА

Одредбом чл. 61 КЗ овај услов је прописан алтернативно, и у теорији и пракси врло често баш он доводи до опредељења да се ради о продуженом кривичном делу. Коришћење исте ситуације или истог трајног односа су околности које често учиниоцу дају могућност вршења кривичних дела, или му олакшавају вршење истих.⁵² Под коришћењем исте ситуације треба подразумевати „искоришћавање околности које извршиоцу омогућавају или олакшавају извршење више кривичних дела, на пример виšekратне крађе из

⁴⁸ З. Стојановић, *Коментар...*, 279.

⁴⁹ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 141.

⁵⁰ Пресуда Окружног суда у Шапцу К. 52/2004 од 10. јуна 2004. године; извор: *Paragraf Lex*

⁵¹ Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 1070/2007 од 11. јула 2007. године; Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу бр. 25/2007; доступно на: <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/28308>; приступ: децембар 2013.

⁵² Д. Николић, *op.cit.*

станова власника који је привремено одсутан, крађе за време поплаве, земљотреса или неке друге ванредне прилике и слично“.⁵³ Под коришћењем истог трајног односа треба подразумевати „искоришћавање односа фактичке или правне природе који постоји између извршиоца и неког другог субјекта који дуже времена траје, а извршиоцу омогућава или олакшава извршење више кривичних дела“.⁵⁴ То може бити нпр. радни однос, однос претпостављеног и потчињеног, однос родитеља и деце, однос у породици, ванбрачној заједници, емотивна веза, кумство, подстанарски однос, однос у спортском клубу, итд. За ове односе је карактеристично да се заснивају на поверењу и да извршилац баш то искоришћава. Без постојања таквог односа поједина дела се не би могла извршити или би то било отежано, као на пример злоупотреба службеног положаја, проневера итд.⁵⁵

У једној од одлука Врховног суда Босне и Херцеговине се наводи да релативно дуг временски размак од осам месеци између два кривична дела проневере не представља сметњу да се квалификују као једно продужено кривично дело, с обзиром на то да су обе проневере извршене искоришћавањем истог трајног односа, јер је учинилац за све то време био благајник установе на чију штету су проневере извршене.⁵⁶

Општински суд у Крагујевцу је у једној од својих одлука нашао да је окривљена извршила продужено кривично дело тешке крађе коришћењем исте ситуације да је са троје оштећених одсела у истом мотелу, па док су они спавали у својим собама, у исте је ушла и одузела покретне ствари оштећених у намери да њиховим присвајањем прибави противправну имовинску корист.⁵⁷

ЈЕДИНСТВО МЕСТА ИЛИ ПРОСТОРА

Овај услов се односи или на одређено место у географском смислу или на један одређени, отворени или затворени, простор.⁵⁸ Дакле, у питању је један

⁵³ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 154.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Д. Николић, *op.cit.*

⁵⁶ Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговине Кж. 83/65 од 03. фебруара 1967. године, Билтен Врховног суда БиХ бр. 10/65; Наведено према: Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 155.

⁵⁷ Пресуда Општинског суда у Крагујевцу К-ХІ-255/06 од 03. априла 2007. године; необјављена пресуда

⁵⁸ З. Стојановић, *Кривично право*, 219.

одређени географски ограничен простор, а често и ограђен или неограђен простор унутар одређеног места на коме су извршена сва појединачна кривична дела која улазе у састав продуженог кривичног дела.⁵⁹ То може бити ограђен фабрички круг, ограђено стовариште, робна кућа, спортска хала, једна мања улица, један део булеvara, или чак и један мањи део града. Утврђивање да ли постоји јединство места или простора је фактичко питање, које зависи од више различитих околности и које суд мора да утврди у сваком конкретном случају. Некада ће овај услов бити испуњен ако су сва дела извршена у истом селу, више суседних села, истом делу града, а некада ће се захтевати ограничен врло мали простор.⁶⁰ При том, овај услов се посматра као објективна категорија и учинилац га не мора бити свестан у смислу да је обухваћен његовим јединственим умишљајем.⁶¹

У одлуци Врховног суда Србије је наведено да проваљивање у три продавнице истог предузећа у суседним местима ради одузимања ствари извршено у кратком временском размаку представља продужено кривично дело тешке крађе.⁶² Окружни суд у Крагујевцу у својој одлуци наводи да је окривљени извршио продужено кривично дело крађе на тај начин што је на пијаци од две оштећене одузео њихове покретне ствари из отворених торби, користећи њихову непажњу. Поред осталих услова неопходних за постојање продуженог кривичног дела, Суд је нашао да у конкретном случају постоји и јединство места, с обзиром на то да је учинилац обе крађе извршио на истој пијаци.⁶³

ЈЕДИНСТВЕНИ УМИШЉАЈ УЧИНИОЦА

Јединствени умишљај треба схватити као умишљај у односу на продужено кривично дело као целину, што значи да „сва кривична дела у саставу продуженог морају претходно да буду обухваћена јединственим умишљајем учиниоца у свим њиховим битним цртама, укључујући и укупну последицу продуженог кривичног дела“.⁶⁴ Дакле, учинилац мора да има јасну представу о читавој својој делатности

⁵⁹ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 165.

⁶⁰ Д. Николић, *op.cit.*

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Пресуда Врховног суда Србије Кжм. 442/70 од 18. децембра 1970. године, Зборник судске праксе Врховног суда Србије 4/71; Наведено према: Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 167.

⁶³ Пресуда Окружног суда у Крагујевцу К-ХИ-128/06 од 23. марта 2006. године; необјављена пресуда

⁶⁴ З. Стојановић, *Кривично право*, 221.

(радњи, последици и узрочној вези), о времену и месту, о начину остварења дела и укупном резултату свих остварења.⁶⁵

Пракса судова бивше Југославије је шаренолика и по питању овог услова, па су тако неки судови сматрали јединство умишљаја као обавезан услов за постојање продуженог кривичног дела, а други га нису захтевали.⁶⁶ Међутим, према КЗ из 2006. године јединство умишљаја се сврстава у факултативне услове постојања института продуженог кривичног дела. Тако је у пресуди Окружног суда у Нишу наведено да јединство умишљаја као један од услова за постојање продуженог кривичног дела постоји ако оптужени кривично дело крађе врши како би обезбедио средства за куповину опојне дроге.⁶⁷

5. ЗАКОНСКА ОГРАНИЧЕЊА ПОСТОЈАЊА ПРОДУЖЕНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Ова ограничења су дата одредбама чл. 61 ст. 2 и 3 КЗ. О првом ограничењу које се тиче истоветности оштећеног је већ било речи. Дакле, истоветност оштећеног, која је дата као факултативни услов постојања продуженог кривичног дела, је овде помета на ранг обавезног услова када су у питању кривична дела управљена против личности. Што се тиче другог ограничења, одредбом чл. 61 ст. 3 КЗ је прописано да не могу чинити продужено кривично дело она дела која по својој природи не допуштају спајање у једно дело. Овде се пре свега мисли на тзв. трајна кривична дела, тј. она дела чија радња односно последица може трајати краће или дуже време, дакле она кривична дела која су прописана као једно дело без обзира на број радњи која улазе у састав њиховог бића.⁶⁸ Ради се о радњама које се означавају трајним глаголом, као на пример код кривичног дела недозвољене производње из одредбе чл. 242 КЗ: „Ко неовлашћено производи или прерађује..“, или код кривичног дела недозвољене трговине из одредбе чл. 243 КЗ: „Ко се неовлашћено и у већем обиму бави трговином..“ Ипак, с обзиром на то да је ова одредба доста уопштено дата, остаје на судовима да у сваком конкретном

⁶⁵ Д. Јовашевић, *Продужено кривично дело...*, 503.

⁶⁶ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 125.

⁶⁷ Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 1070/2007 од 11. јула 2007. године; Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу бр. 25/2007; доступно на: <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/28308>; приступ: децембар 2013.

⁶⁸ Д. Николић, *op.cit.*

случају утврде која су то дела која по својој природи не могу чинити продужено кривично дело.⁶⁹

У једној од одлука Апелационог суда у Крагујевцу је наведено да је кривично дело насиље у породици трајно кривично дело и стога предузимање више радњи у једном дужем временском периоду не представља кривично дело у продуженом трајању, већ једно кривично дело. Наиме, ово дело се у свом основном облику може извршити са једном или више радњи, чија последица траје краће или дуже време, а, имајући у виду природу овог кривичног дела, реч је о једном континуираном стању у коме се налази један члан породице, услед радњи које предузима други члан породице према њему. Стога предузимање више радњи у једном дужем временском периоду не представља кривично дело у продуженом трајању, већ једно кривично дело, јер опис овог кривичног дела није „ко угрози спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице“, већ *ујрожавање* спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, односно ради се о трајном кривичном делу које се може извршити са више радњи и чија последица може трајати и дуже време.⁷⁰

Одредбом чл. 61 ст. 4 КЗ је прописано да ако продужено кривично дело обухвата лакше и теже облике истог дела, сматраће се да је продуженим кривичним делом учињен најтежи облик од учињених дела. То значи да се правна квалификација врши према најтежем кривичном делу, односно цело продужено кривично дело треба подвести под пропис под који се подводи најтеже кривично дело, чиме ће бити обухваћена и лакша кривична дела.⁷¹ Практично, ова законска одредба значи да ко у продужењу изврши више обичних крађа, а само једну тешку, његово продужено дело ће се квалификовати према кривичном делу тешке крађе, као најтежем у конструкцији.⁷²

Одредбом чл. 61 ст. 5 КЗ је прописано да ако продужено кривично дело обухвата кривична дела чије је битно обележје одређени новчани износ, сматраће се да је продуженим кривичним делом остварен збир износа остварених појединачним делима уколико је то обухваћено јединственим умишљајем учиниоца. Дакле, кумулирање последице у овом случају, које је од значаја за

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1. 5922/2010 од 29. октобра 2010. године; необјављена пресуда

⁷¹ Ј. Бутуровић, *op.cit.*, 171.

⁷² Д. Симоновић, *op.cit.*, 67.

правну квалификацију и прерастање у теже дело може бити оправдано само у ситуацији када је укупна последица обухваћена јединственим умишљајем учиниоца,⁷³ што значи да се јединствени умишљај овде јавља као обавезни услов. Тако је у пресуди Окружног суда у Нишу наведено да уколико је учинилац извршио више кривичних дела крађе, код којих се као битно обележје појављује одређени новчани износ, тада се продужено кривично дело може квалификовати према збиру новчаних износа остварених појединачним делима ако је то обухваћено јединственим умишљајем учиниоца, па с обзиром на то да збир новчаних износа прелази 450.000,00 динара, дело ће бити квалификовано као тешка крађа из чл. 204 ст. 2 у вези ст. 1 КЗ. У образложењу је наведено да је овај облик крађе квалификован искључиво вредношћу украдене ствари. Та вредност може да произлази из само једне крађе, али овај облик постоји и када свеукупна вредност ствари украдених са више крађа извршених у стицају или продуженом трајању, прелазе одређени износ, односно 450.000,00 динара.⁷⁴

На крају, одредбом чл. 61 ст. 6 КЗ је решена и ситуација која је дуго била спорна у пракси, а то је када правноснажном пресудом неко кривично дело није обухваћено продуженим кривичним делом, а за то су били испуњени услови. До тога најчешће долази због тога што је то дело тек касније откривено.⁷⁵ Према законском решењу оно ће се сматрати засебним кривичним делом, односно засебним продуженим кривичним делом ако се ради о више дела која испуњавају услове за продужено кривично дело. Раније је било прихваћено схватање да продужено кривично дело у себи обухвата два важна принципа кривичног процесног права: *ne bis in idem* и *res iudicata*. Наиме, сматрало се да су изреченом пресудом обухваћена сва кривична дела из серије која чине продужено кривично дело, како она за која је суђено, тако и она која нису била позната. У новом судском поступку се учиниоцу не би могло судити за новооткривена дела, осим изузетно.⁷⁶ Међутим, КЗ веома јасно даје решење ове ситуације.

⁷³ З. Стојановић, *Коментар...*, 280.

⁷⁴ Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 2456/2008 од 05. фебруара 2009. године; извор: Paragraf Lex

⁷⁵ З. Стојановић, *Коментар...*, 280.

⁷⁶ Д. Јовашевић, *Продужено кривично дело...*, 505.

6. КАЖЊАВАЊЕ ЗА ПРОДУЖЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО

С обзиром на то да је продужено кривично дело једно дело, за њега се изриче једна казна, без обзира колико се појединачних дела налази у његовом саставу. Међутим, број учињених дела и укупна последица могу бити од утицаја на одмеравање казне.⁷⁷ У неким страним законодавствима продужено кривично дело представља факултативни основ поштравања казне. И у српском законодавству продужено кривично дело је било предвиђено као факултативни основ поштравања казне Законом о изменама и допунама КЗ из 2009. године, с тим што је поштравање казне било ограничено двоструким посебним максимумом, односно, општим максимумом казне затвора (чл. 61 ст. 7), а ако је за неко дело које улази у састав продуженог прописана казна затвора у трајању од тридесет до четрдесет године, није се могла изрећи казна већа од четрдесет година затвора (чл. 61 ст. 8).⁷⁸ Каснијим изменама ове одредбе су брисане, тако да продужено кривично дело данас у законодавству Републике Србије не представља основ за поштравање казне.

7. ОПРАВДАНОСТ ПОСТОЈАЊА И КРИТИЧКИ ОСВРТ

Као што је истакнуто, продужено кривично дело, као најчешћи облик привидног реалног стицаја, створила је судска пракса, а његов кривичноправни модел обликовала је теорија. Примена овог института је неопходна када извршилац кроз одређено време врши иста кривична дела, а све појединачне радње се не могу утврдити, тј. када се ради о серијским извршиоцима.⁷⁹ То се најчешће дешава код имовинских деликата. Конструкција продуженог кривичног дела се састоји у томе што више одвојених кривичних дела правно чине једно – продужено кривично дело, а њено оправдање лежи у томе што све поједине делатности које се одвојено манифестују у спољном свету ипак чине једну целину.⁸⁰ Ако се у тим ситуацијама не би применила конструкција продуженог кривичног дела морале би се применити одредбе о реалном стицају, тј. прво би се

⁷⁷ Д. Симоновић, *op.cit.*, 67.

⁷⁸ З. Стојановић, *Кривично право*, 220.

⁷⁹ М. Бабић, М., *op.cit.*, 418.

⁸⁰ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *op.cit.*, 202.

морале утврдити казне за свако појединачно дело, а затим би се морала одмерити и изрећи јединствена казна за сва дела према правилима о одмеравању казне за кривична дела извршена у стицају.⁸¹ Све то би захтевало велики и непотребан напор суда и трошење времена, тако да су разлози који оправдавају ову конструкцију практичне природе, тј. то су разлози процесне економије.

Институт продуженог кривичног дела је и поред великог практичног значаја изложен бројним критикама. Поједини теоретичари сматрају да овај институт треба напустити јер је измишљен искључиво ради изигравања закона, тј. одредаба о стицају кривичних дела. Наводе да је он непотребан у системима која имају правила о одмеравању казне за кривична дела извршена у стицају, што важи и за систем у Србији у коме је принцип асперације основно правило.⁸² Дакле, применом овог института се практично привилегују серијски учиниоци кривичних дела, што се најјасније види кроз кажњавање, јер се код продуженог кривичног дела казна одмерава као за једно дело. Тако се у праксу на посредан начин уводи принцип апсорпције код одмеравања казне за кривична дела извршена у стицају.⁸³ Истиче се да се на овај начин у повољнији положај стављају поједини учиниоци, у односу на неке код којих је прихваћен реални стицај или који су кривична дела извршили из нехата, што је супротно начелу правичности.⁸⁴ Конструкција продуженог кривичног дела је и криминално-политички спорна јер често фаворизује опасне делинквенте, који раде по унапред створеним правилима, па се на тај начин онемогућава и вредновање укупне криминалне делатности и друштвене опасности учињених дела и њихових извршилаца.⁸⁵ Има чак и схватања да ова конструкција може да подстиче учиниоце да врше иста кривична дела, јер посебно повратници добро познају судску праксу и одредбе закона које им могу ићи у корист.⁸⁶ Тако би нпр. вишеструки повратник који се бави проваљивањем у аутомобиле знао да са мање извршених дела ризикује да се то можда неће сматрати као серијско деловање и да ће суд можда применити одредбе о реалном стицају, што је за њега неповољније него кад суд примени

⁸¹ З. Томић, *Delictum collectivum i delictum continuatum u našem krivičnom pravu*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, бр. L-2007, 577.

⁸² М. Бабић, *op.cit.*, 430.

⁸³ З. Томић, *op.cit.*, 584-585.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ М. Бабић, *op.cit.*, 430-431.

⁸⁶ В. Јакулин, *op.cit.*, 748.

конструкцију продуженог кривичног дела, па тако може доћи на идеју да је за њега боље да провали још у неколико аутомобила.⁸⁷

Због свега наведеног, поједини аутори сматрају да од ове конструкције треба одустати и уместо тога примењивати одредбе о реалном стицају, с обзиром да се на тај начин неће много изгубити од процесне економије која се наводи као основни разлог оправдања овог института, јер се у диспозитиву иначе морају навести све радње које улазе у састав продуженог кривичног дела и све се морају образложити.⁸⁸

8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Продужено кривично дело је институт који је створила судска пракса, ради лакшег решавања и одлучивања у случајевима где постоји криминална делатности једног лица која представља целину. Током година постојала су различита размишљања и схватања судова о тој проблематици. Тако су, пре свега, уочене велике разлике у схватањима о условима потребним за примену ове конструкције. То је доводило до тога да се истоветне ситуације третирају на различите начине, јер су се некад подводиле под институт продуженог кривичног дела, а некад под одредбе о стицају. Како је све то угрожавало правну сигурност, Кривичним закоником из 2006. године се по први пут регулише овај институт. Данас се институт продуженог кривичног дела првенствено оправдава разлозима процесне економије, јер у том случају суд не мора да одмерава и образлаже казну за свако појединачно кривично дело. Међутим, сматра се да се на овај начин неоправдано награђују учиниоци који то не заслужују с обзиром на већи број кривичних дела која су извршили. Процесна економија не би много трпела ни када би се у овим случајевима примењивала правила о стицају, јер суд иначе мора у изреци да наведе, а затим и да образложи радње свих појединачних дела која улазе у састав продуженог кривичног дела. Због наведених разлога, можда би требало размислити о томе да се у наше кривично законодавство поново унесу одредбе по којима продужено кривично дело представља факултативни основ за поопштравање казне. Такође, требало би размотрити могућност увођења неких додатних критеријума за постојање продуженог кривичног дела, како би се

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ М. Бабић, *op.cit.*, 432.

његова примена у пракси ограничила, с обзиром на то да је овај институт од користи вишеструким извршиоцима кривичних дела.

Višnja Milekić

**CONTINUED CRIMINAL OFFENSE IN THE THEORY AND PRACTICE OF
THE REPUBLIC OF SERBIA**

SUMMARY

In the paper, the author gives the analysis of the construction of the continued criminal offence as one form of the illusory real concurrence, which appeared in the court practice although it was not regulated in the positive legislation leading to the different views about the terms of its use. The paper deals with issues of the origin and historical development of the continued criminal offence, theoretical perspectives, positive legal solutions, i.e. mandatory and optional terms of use, punishment, and the justification and criticism of this institute. The use of the continued criminal offence is mostly justified by reasons of procedural economy, while the fact that in this way the perpetrators of a high number of crimes are unduly rewarded is emphasized as the main criticism.

Key words: continued criminal offence, illusory real concurrence, temporal continuity, identity of the victim, punishment.